

УДК 343.2

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сийплові Микола Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і
процесу (Ужгородський національний
університету, м. Ужгород, Україна)

У статті здійснено кримінально-правовий аналіз законодавства про кримінально-правовий захист державної та недержавної охоронної діяльності. Аналізується відповідне законодавство країн колишнього СРСР і розвинених країн Європи та світу. Наголошується на важливості урахування закордонного досвіду кримінально-правової протидії злочинам у сфері державної та недержавної охоронної діяльності. Надаються авторські пропозиції щодо вдосконалення національного кримінального законодавства в цій сфері.

Ключові слова: охоронна діяльність, правоохоронна діяльність, законодавство про кримінальну відповідальність, спеціальний суб'єкт злочину, детективна діяльність, приватна правоохоронна діяльність.

FOREIGN EXPERIENCE OF CRIMINAL DEFENSE OF PROTECTIVE ACTIVITIES

Syiploki Mykola Vasylovych,
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Criminal Law and Process (Uzhhorod
National University, Uzhhorod, Ukraine)

In the article the criminal-law analysis of the legislation on criminal-legal protection of state and non-state security activities was carried out. The relevant legislation of the countries of the former USSR and developed countries of Europe and the world is analyzed. It is emphasized the importance of taking into account the foreign experience of criminal legal counteraction to crimes in the field of state and non-state security activities. The authors' suggestions on perfection of the national criminal legislation in this sphere are given.

Key words: security activity, law enforcement activity, legislation on criminal liability, special subject of crime, detective activity, private law enforcement activities.

Вдосконалення законодавства України про кримінально-правовий захист охоронної діяльності неможливе без дослідження й аналізу кримінального законодавства інших країн. Це є необхідним для залучення передового досвіду країн світу у кримінально-правовій протидії злочинам у сфері здійснення державної та недержавної охоронної діяльності.

Метою статті є кримінально-правовий аналіз чинного законодавства країн колишнього СРСР та розвинених країн Європи з протидії правовими засобами злочинам у сфері охоронної діяльності й урахування позитивного досвіду в національному законодавстві.

Спочатку розглянемо законодавство про кримінальну відповідальність країн колишнього СРСР. У 2014 році в Республіці Казахстан був прийнятий новий закон про

кримінальну відповідальність [1]. Пункт 2 ч. 2 ст. 99 передбачає кримінальну відповідальність за вбивство особи та її близьких у зв'язку зі здійсненням цією особою службової діяльності або виконанням професійного чи громадського обов'язку. Варто звернути саме на вдалу редакцію, на наш погляд, цієї кримінально-правової норми. Вона визначає, що потерпілим від цього злочину може бути будь-яка особа, а не тільки службова, і, особливо, те, що потерпілими можуть бути близькі особи. Це поняття охоплює як близьких родичів, так і інших осіб, у долі яких зацікавлена особа, що виконує службовий, професійний або громадський обов'язок. Ст. 178 Кримінального кодексу (далі – КК) Республіки Казахстан встановлює відповідальність за посягання на життя і здоров'я президента Республіки Казахстан із метою припинити його діяльність або помститися за таку діяльність. Звертаємо увагу на те, що інші державні діячі, а також громадські діячі не є потерпілими від цього злочину. Особи, які здійснюють замах на життя таких осіб, підлягають відповідальності за п. 2 ч. 2 ст. 99, про яку говорилося вище. Цікавою і, на наш погляд, неоднозначною нормою є ст. 177 КК Республіки Казахстан, яка визначає покарання за посягання на життя першого президента Республіки Казахстан – лідера нації, яке вчинено з метою перешкоджання його законній діяльності або помсти за таку діяльність. При чому цей злочин може бути вчинений як під час виконання потерпілим обов'язків, так і після. Таке виділення окремого потерпілого є зайвим. На наш погляд, це є порушенням принципу рівності всіх перед законом.

Норми, які передбачають відповідальність за окремі службові злочини проти працівників правоохоронних органів, є майже ідентичними з відповідними нормами кримінального законодавства нашої країни. Варто зазначити, що КК Республіки Казахстан має в собі норму, яка безпосередньо визначає кримінальну відповідальність за перевищення повноважень керівником або службовцем приватної охоронної служби. Наприклад, ст. 252 визначає, що перевищення керівником або службовцем приватної охоронної служби повноважень має місце у тому разі, коли винна особа виходить за межі повноважень, які надані їй згідно з ліцензією, діє всупереч завданням своєї діяльності, якщо діяння вчинено із застосуванням насильства або погрозою його застосування. Як кваліфікований склад цього злочину визнається вчинення вказаних дій із застосуванням зброї чи спеціальних засобів або якщо вони спричинили тяжкі наслідки. Покарання за цей злочин передбачено позбавлення волі до восьми років та позбавлення права займатися такою діяльністю строком до п'яти років. Цей злочин є у главі «Кримінальні правопорушення проти інтересів служби в комерційних та інших організаціях».

Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки передбачає також низку статей про злочини, які можуть бути вчинені у сфері охоронної діяльності. Наприклад, ст. 120.2.3. встановлює відповідальність за вбивство потерпілого або його близьких у зв'язку зі здійсненням цією особою службової діяльності або виконанням громадського обов'язку. У свою чергу, ст. 120.2.11 як кваліфіковане вбивство визнає вбивство, яке поєднане з розбоям, вимаганням або бандитизмом [2, с. 146–147]. Відмінною від законодавства України є кримінально-правова норма, яка визначає відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча. Вона не містить переліку осіб, які визнаються потерпілими від цих злочинів. Разом із такими особами до потерпілих від цього злочину законодавець зараховує представника іноземної держави. Цей злочин безпосередньо в законі називається терористичним актом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є мета, якою виступає припинення службової або політичної діяльності чи помста за таку діяльність. Передбачається відповідальність за низку службових злочинів, до яких належать перевищення посадових повноважень, привласнення повноважень таких осіб, службова халатність та опір чи насильство щодо представника влади. Ст. 301 як злочин визнає розголошення відомостей про заходи безпеки, які застосовуються щодо працівників суду та співробітників правоохоронних органів. У принципі вона за ознаками схожа з відповідною кримінально-правовою нормою законодавства України. Подібною до нашого законодавства є

норма про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей про заходи, які застосовуються щодо осіб, що беруть участь у кримінальному процесі.

Майже аналогічними з українськими є кримінально-правові норми законодавства Республіки Білорусь. Воно встановлює відповідальність за вбивство та несення тяжких тілесних ушкоджень потерпілому або його близьким у зв'язку зі здійсненням ним службової діяльності або виконанням громадського обов'язку; вбивство та нанесення тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання злочинця; службові злочини [3, с. 213–214].

КК Республіки Білорусь містить у собі безпосередньо злочин, який може бути вчинений суб'єктом охоронної діяльності під час виконання своїх обов'язків. Ст. 220 встановлює кримінальну відповідальність за недоброякісне виконання особою, яка здійснює охорону майна, своїх обов'язків, що потягло за собою викрадення, знищення або пошкодження такого майна в особливо крупному розмірі за відсутності ознак посадового злочину.

Кримінальний кодекс Грузії зберіг традиції та підходи до досліджуваних злочинів. Він містить у собі норми про кримінальну відповідальність за вбивство особи у зв'язку з її службовою діяльністю чи виконанням свого громадського обов'язку. Потерпілими від цього злочину є також близькі родичі такої особи. Визначаються також покарання за вбивство та нанесення тяжкої шкоди за перевищення меж необхідної оборони та заходів, необхідних для затримання злочинця; службові злочини тощо [4, с. 336–337]. Ст. 325 КК Грузії передбачає кримінальну відповідальність за посягання на життя, здоров'я та власність президента Грузії, інших політичних посадових осіб Грузії або членів їхніх родин у зв'язку з державною діяльністю цих посадових осіб. Ця норма істотно відрізняється від подібних у законодавствах країн, які досліджувалися раніше. У ній життя, здоров'я та власність вказаних осіб є об'єктами цього злочину. На наш погляд, посягання на власність особливо охоронюваних осіб є злочином, який має істотно меншу суспільну небезпечність, порівняно з посяганням на життя і здоров'я таких осіб. Тому не вважаємо таку редакцію вдалою.

У ст. 326 КК Грузії визначається, що злочином є напад на представника іноземної держави або співробітника міжнародної організації, яка користується міжнародним захистом, або на їхні службові або житлові приміщення або транспортні засоби, а також посягання на життя, здоров'я, власність членів їхніх сімей з політичних мотивів або з метою ускладнення міжнародних відносин. Треба зазначити, що такі особи та їхнє майно підлягають охороні правоохоронних органів країни знаходження. Ст. 353 законодавства про кримінальну відповідальність Грузії встановлює покарання за опір працівнику поліції з метою втрутитися в його діяльність або примушування його до незаконних дій, поєднаних із насильством або погрозою його застосування. Це повною мірою стосується працівників поліції, які здійснюють охоронну діяльність. У КК Грузії передбачена відповідальність за розголошення відомостей про заходи захисту працівників правоохоронних органів і членів їхніх родин із метою перешкоджання їхній службовій діяльності (ст. 354).

Цікавим із позиції оцінювання рівня захисту охоронної діяльності, її об'єктів і суб'єктів є кримінальне законодавство Республіки Таджикистан. Окрім норм, які досліджувалися нами раніше, воно визначає як кваліфіковане вбивство вбивство, що вчинено працівником правоохоронного органу або військовослужбовцем.

На відміну від інших, КК Республіки Таджикистан містить у собі окремі норми, які безпосередньо стосуються охоронної діяльності та її суб'єктів. Наприклад, ст. 297 передбачає відповідальність за перевищення керівником чи службовцем приватної охоронної чи детективної служби повноважень, які надані їм згідно з ліцензією, всупереч завданням своєї діяльності, якщо це діяння вчиняється із насильством або погрозою його застосування. Як кваліфікований склад визначається вчинення цього злочину із застосуванням зброї або спеціальних засобів чи якщо діяння спричинило тяжкі наслідки [5, с. 309–310]. До речі, цей злочин є в главі, яка містить злочини у сфері економічної діяльності. Цікавою, але неоднозначною є норма, що передбачена ст. 327 КК Республіки Таджикистан. Вона визнає злочином незаконне утримання

особистої охорони (тілоохоронців), а також використання військової техніки з цією метою. Складно уявити взагалі, що військова техніка опиняється в руках цивільних осіб. Законодавство цієї країни окремо встановлює кримінальну відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, насильство щодо нього та образу представника влади під час виконання ним своїх службових обов'язків.

Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан дотримується загального для колишніх країн СРСР підходу і встановлює кримінальну відповідальність за вбивство або тяжке тілесне ушкодження особі чи її близьким у зв'язку з виконанням нею свого службового або громадянського обов'язку; спричинення смерті або тяжкого тілесного ушкодження за перевищення меж необхідної оборони або за перевищення меж, необхідних для затримання злочинця; зловживання владою або посадовими повноваженнями; перевищення влади або посадових повноважень; посадову халатність і бездіяльність влади [6]. Ст. 172 встановлює покарання за неналежне ставлення особи до виконання своїх обов'язків з охорони майна, яке потягло його викрадення, пошкодження або знищення, що спричинило велику шкоду, за відсутності ознак посадового злочину.

Подібні норми містяться також у Кримінальному кодексі Республіки Молдова. У ньому міститься ст. 200, яка безпосередньо передбачає кримінальну відповідальність суб'єктів охоронної діяльності. У ній визначається, що карається злочинно-недбале ставлення до своїх обов'язків особи, якій доручена охорона майна власника, що потягло викрадення, знищення, пошкодження, втрату або загибель цього майна у великих та особливо великих розмірах. Ст. 342 КК Республіки Молдова передбачає відповідальність за замах на життя державного діяча. Але перелік осіб, які визнаються потерпілими від цього злочину, є набагато меншим, ніж у нашій країні. До них належать президент Республіки Молдова, голова парламенту та прем'єр-міністр. Звертаємо увагу, що взагалі відсутні громадські діячі як потерпілі від цього злочину [7, с. 186].

Кримінальний кодекс Киргизької Республіки, навпаки, не містить вичерпного переліку потерпілих від вказаного злочину. Ст. 294 встановлює кримінальну відповідальність за посягання на життя державного або громадського діяча (терористичний акт) [8, с. 130].

Кримінальний кодекс Російської Федерації також містить низку норм, які встановлюють відповідальність за злочини, що посягають на охоронну діяльність [9]. Ст. 203 цього Кодексу безпосередньо встановлює кримінальну відповідальність за перевищення службових повноважень детективом або працівником приватної охоронної організації, який має посвідчення приватного охоронника. Таке перевищення передбачає дії, які виходять за межі повноважень, що визначаються законодавством, яке регламентує детективну та охоронну діяльність, що потягло істотне порушення прав та інтересів громадян або організацій, суспільства або держави. Як кваліфікований склад визначається вчинення цього злочину із застосуванням насильства або погрози його застосування або з використанням зброї чи спеціальних засобів, що потягло тяжкі наслідки. Суб'єкт цього злочину – спеціальний – детектив або приватний охоронець, який має відповідне посвідчення. Ст. ст. 317–319 КК РФ встановлюють кримінальну відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, насильство чи погрозу щодо нього та образу представника влади. Дві перші норми є подібними до кримінального законодавства України. Щодо останньої, то КК України не містить спеціальних норм про образу представника влади. На наш погляд, це є недоліком чинного законодавства. На жаль, професійна та людська честь і гідність представників влади (зокрема, правоохоронців) не захищаються нормами кримінального закону. Ст. 320 КК РФ як злочин передбачає розголошення відомостей про заходи безпеки, які застосовуються щодо посадової особи правоохоронного чи контролюючого органу, а також його близьких, якщо діяння вчинене з метою перешкодити його службовій діяльності. Як кваліфікуюча ознака цього злочину визначаються тяжкі наслідки.

Цікавою нормою, що виділяється серед законодавств про кримінальну відповідальність інших країн колишнього СРСР, є ст. 215.4 «Незаконне проникнення на охоронюваний об'єкт» КК РФ. Об'єктивна сторона цього злочину характеризується незакон-

ним проникненням на підземний або підводний об'єкт, який охороняється відповідно до законодавства РФ про відомчу або державну охорону, що вчинено неодноразово. Під незаконним розуміється проникнення всупереч чинному відповідному законодавству. Неодноразовим є проникнення після притягнення до адміністративної відповідальності за такі дії та в час дії адміністративного стягнення. Кваліфікуючими ознаками цього злочину є його вчинення за попередньою змовою групою осіб, пов'язане з умисним створенням загрози поширення відомостей, які становлять державну таємницю.

Далі розглянемо кримінальне законодавство розвинених країн Європи. Данія як монархічна країна встановлює окремо відповідальність за посягання на життя монарха та конституційного регента як особливо охоронюваних осіб [10, с. 107]. § 118 визначає, що кримінальній відповідальності підлягають особи за здійснення нападу на будь-яку людину, яка діє згідно з державними обов'язками. Кваліфікуючими ознаками цього злочину є застосування насильства, погрози його застосування, погрози позбавлення потерпілого волі. У свою чергу, § 121 передбачає відповідальність за образу вказаних осіб.

Ст. 1 гл. 17 КК Швеції визначає, що кримінальній відповідальності підлягає особа, яка здійснює напад на потерпілого у зв'язку з виконанням останнім своїх обов'язків представника влади або здійснює такі дії з помсти за виконання особою таких обов'язків. Такі норми визначають, що злочином є примушування та перешкоджання виконання особою своїх службових обов'язків і насильницький опір такій особі (ст. ст. 2 та 4) [11, с. 142–143]. Такі дії можуть бути вчинені також із помсти за виконання потерпілим свого обов'язку.

Кримінальний кодекс Голландії містить норми, які передбачають відповідальність за посягання на життя осіб, що підлягають особливій охороні в цій державі [12, с. 43, 46–47]. До них належать король, королева, регент і голова дружньої іноземної країни. Кримінальна відповідальність настає також за насильство щодо таких осіб. Ці злочини вважаються закінченими з моменту смерті потерпілого або нездатності їх виконувати свої обов'язки. За посягання на життя короля та членів королівської родини встановлюється довічне позбавлення волі. Окремо караються насильницькі дії проти таких осіб. Відповідальність настає також за дискредитацію членів королівської родини. Щодо відповідальності інших осіб, то відповідальність настає на загальних підставах.

Кримінальний кодекс Швейцарії не містить норм, об'єктом яких є безпосередньо охоронна діяльність. Лише окремі норми можна зарахувати до таких, які охороняють права та інтереси в цій сфері. Ст. 285 КК Швейцарії встановлює відповідальність за насильство або погрозу проти органів або службовців. Ст. 286 визначає, що злочином є опір представнику влади під час виконання ним своїх обов'язків.

У свою чергу, ст. 312 встановлює кримінальну відповідальність за зловживання владою службовими особами з метою отримати вигоду або завдати матеріальної шкоди іншим особам [13, с. 273]. Злочином також визнається неналежне виконання своїх обов'язків службовою особою з метою отримати неправомірну вигоду для себе чи для інших осіб.

Кримінальний кодекс Республіки Польща містить низку норм про відповідальність за вчинення злочинів щодо особливо охоронюваних осіб. У цьому аспекті цікавими є норми про відповідальність за активний напад на президента Республіки Польща та образу такої особи (ст. 135 §§1 та 2). Зазначимо, що покарання за образу президента цієї країни може бути більш суворим, ніж за активний напад на нього. У першому випадку передбачається позбавлення волі до 3-х років, у другому – від 3 місяців до 5-ти років. Встановлюється також кримінальна відповідальність за активний напад на голову іноземної країни, керівника дипломатичного представництва та інших осіб, які охороняються особливими відповідними міжнародно-правовими актами.

Цікавою нормою законодавства про кримінальну відповідальність Польщі є п. 3 § 2 ст. 148. Ним як кваліфіковане вбивство визнається вбивство, що вчинено з мотивації, яка потребує особливого осуду [14, с. 125]. Законодавець не встановлює обмежено-

го переліку такої мотивації. Під нею розуміється група мотивів, які зумовлюють вчинення злочину винними особами. Такою мотивацією може бути потреба припинити службову діяльність або помститися за неї потерпілому. Це стосується також осіб, щодо яких здійснюються охоронні заходи, та осіб, що здійснюють такі заходи. Окремо передбачається відповідальність за насильство та погрозу насильством щодо службових осіб, зокрема представників правоохоронних органів.

Підбиваючи підсумки, треба зазначити таке:

1. Аналіз законодавства країн, які входили раніше в СРСР, дає нам змогу зробити висновок про те, що в них переважно містяться східні норми про злочини, які посягають на охоронну діяльність, її об'єкти та суб'єктів. У цих злочинах суспільні відносини, які забезпечують здійснення охоронної діяльності, виступають як додатковий безпосередній об'єкт злочинів. До них належать такі: посягання на життя державного чи громадського діяча, вбивства особи або їхніх близьких у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, окремі службові злочини та злочини проти працівників правоохоронних органів та осіб, щодо яких здійснюються заходи безпеки тощо.

2. Аналіз кримінального законодавства розвинених країн Європи дає нам змогу зробити висновок, що вони не містять безпосередньо норм, які посягають на охоронну діяльність. Вони визначають посилену відповідальність за злочини, які вчиняються щодо керівників країни або зарубіжних країн, які перебувають із візитом. Встановлюється також відповідальність за окремі службові злочини (зловживання владою, перевищення влади). Ці злочини можуть бути вчинені також у сфері здійснення охоронної діяльності. Отже, остання виступає, як правило, додатковим безпосереднім об'єктом таких злочинів. Більшість законів про кримінальну відповідальність цих країн окремо передбачає відповідальність за посягання на життя державних і громадських діячів; окремі кримінальні кодекси визначають як злочини невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків щодо охорони майна; передбачаються поряд зі злочинами, що вчиняються за перевищення меж необхідної оборони загальними суб'єктами, і подібними злочинами, але які вчиняються посадовими чи службовими особами, тобто спеціальними суб'єктами; окремі країни відмовилися від спеціальних норм, що передбачали кримінальну відповідальність за посягання на життя керівників країн, державних чи громадських діячів.

Список використаних джерел:

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан. URL: <http://online.zakon.kz>.
2. Уголовный кодекс Азербайджанской республики. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. 356 с.
3. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. 474 с.
4. Уголовный кодекс Грузии. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. 409 с.
5. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. 410 с. С. 309–310.
6. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 1995. 432 с.
7. Уголовный кодекс Республики Молдова. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. 263 с.
8. Уголовный кодекс Киргизской республики. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 1997. 236 с.
9. Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: <http://stykrf.ru>.
10. Уголовный кодекс Дании. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. 230 с.
11. Уголовный кодекс Швеции. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. 320 с.

12. Уголовный кодекс Голландии. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. 520 с.
13. Уголовный кодекс Швейцарии. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. 350 с.
14. Уголовный кодекс Республики Польша. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. 234 с.

УДК 343.851

ВИДИ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Шайтуро Ольга Павлівна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
(Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна)

У статті досліджені основні підходи до класифікації заходів протидії злочинності. Запропоновано змістово-галузевий підхід до систематизації заходів протидії злочинності в діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності, у результаті чого визначено конкретні видові групи останніх.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, злочинність, заходи протидії злочинності.

TYPES OF ANTI-CRIME MEASURES IN THE ACTIVITIES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES IN THE FIELD OF COMBATING CRIME

Shaituro Olha Pavlivna,
Candidate of Law, Senior Lecturer of the
Department of Criminal Law Disciplines
Faculty of Law (V. N. Karazin Kharkiv
National University, Kharkiv, Ukraine)

The article investigates the main approaches to the classification of measures to combat crime. The content-industry approach to systematization of measures of counteraction of crime in the activity of local self-government bodies in the field of combating crime is proposed, and specific groups of measures of counteraction of crime in the activity of local self-government bodies are identified.

Key words: local self-government bodies, crime, measures to counteract crime.

Постановка проблеми. Заходи протидії злочинності спрямовані на визначення та ліквідацію причин існування та розвитку злочинності, окремих її проявів, а також факторів, які сприяють безпосередньому скоєнню злочинів. За допомогою їх застосу-